

Invázie a invázne organizmy

Piata konferencia **Invázie a invázne organizmy**, ktorá sa konala 26. – 28. októbra 2004 v Nitre, sa uskutočnila v situácii, keď si aj Európa uvedomila realitu invázií a prijala tento problém za vlastný. Zámerom organizátorov (Slovenský národný komitét SCOPE – Vedec-ký výbor pre problémy životného prostredia, SEKOS – Slovenská ekologická spoločnosť pri SAV a Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre) bolo zapojiť príslušné rezorty (životného prostredia, pôdohospodárstva, zdravotníctva, dopravy, hospodárstva, vnútra a školstva), pretože problematiku nemožno riešiť bez ich spoločnej účasti. Táto požiadavka vyplynula aj zo záverov štvrtej konferencie, ktorá sa uskutočnila r. 2002 v Nitre. Na konferencii sa však aktívne zúčastnili iba dva rezorty – životného prostredia a pôdohospodárstva, pre ostatné odvetvia je problematika nová, nepovažujú ju za svoju vlastnú, resp. zatiaľ sa jej vôbec nevenujú.

Od poslednej konferencie nastal posun v implementácii Dohovoru o biologickej diverzite v časti nepôvodné druhy (odst. 8h), čo sa premietlo aj do aktivít viacerých európskych inštitútov. V rámci Bernského dohovoru sa v decembri 2003 prijal strategický dokument Európska stratégia pre invázne nepôvodné druhy, ktorý bol oficiálne zverejnený v júni 2004. Dokument rozpracúva a konkretizuje Globálnu stratégiu pre invázne druhy z r. 2001 na podmienky Európy. Organizácia ochrany rastlín Európy a Mediteránu (EPPO) vytvorila panel pre invázne druhy a vypracovala zoznam 44 inváznych a potenciálne inváznych druhov rastlín. Situácia sa zmenila aj na Slovensku, od 1. 1.

2003 platí zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny, ktorý v § 7 ukladá zabezpečiť ochranu pôvodného druhového bohatstva ekosystémov.

Trojdnenná konferencia o biotických inváziách a inváznych organizmoch reflektovala túto zmenenú situáciu, čo sa prejavilo v prednesených úvodných plenárnych prednáškach, ktoré si účastníci vypočuli v Kongresovom centre SPU v Nitre. Konferenciu otvoril referát *Biotické invázie ako celosvetový, európsky a slovenský problém* (P. Eliáš). Zástupca rezortu pôdohospodárstva (J. Kotleba) prezentoval problematiku z hľadiska EPPO a rastlinolekárskej starostlivosti v podnikoch Slovenska. Pracovníčka Štátnej ochrany prírody SR (E. Gojdičová) sa zaoberala Bernským dohovorom a Európskou stratégiou pre invázne nepôvodné druhy. Posledný referát úvodného bloku hodnotil invázie chorôb a škodcov ako významný fenomén v ochrane rastlín (A. Janitor).

Ďalší program konferencie prebiehal v zariadení SPU v Nitre-Kolíňanoch a bol rozdelený do troch odborných blokov: invázne rastliny, invázne živočíchy a národná stratégia pre invázne druhy. Referáty o problematike inváznych rastlín (15) sa venovali inváznym a potenciálne inváznym druhom na Slovensku, kritériám zaradenia nepôvodných druhov medzi invázne, spresneniu a zjednoteniu zoznamov inváznych druhov rastlín SR, monitoringu a novým lokalitám inváznych a adventívnych druhov v konkrétnych regiónoch, katastroch a mes-tách. Upozornili na potrebu terénneho výskumu, zostavovania regionálnych zoznamov a ich periodickej

revízie na základe monitoringu invázií a invázneho správania nepôvodných druhov v regiónoch a na celom území Slovenska.

Druhý deň bol venovaný inváznym druhom živočíchov. Referujúci zo Slovenska a Česka predniesli 15 príspevkov, v ktorých kriticky hodnotili súčasný stav. Nie je k dispozícii zoznam inváznych druhov živočíchov (podobný ako v prípade inváznych druhov rastlín), ani čiastkové zoznamy podľa taxonomic-kých skupín živočíchov. Zdôrazňovali, že na príprave takýchto zoznamov by sa mali podieľať špecialisti, ktorí dobre poznajú aktuálnu domácu situáciu. Monitoring a manažment (ak sa vôbec tak dá nazvať) inváznych druhov živočíchov sa robí iba v rámci niekoľkých programov záchrany ohrozených druhov živočíchov a monitoringu chránených území („anexových druhov“). Dobre monitorované a zdokumentované je šírenie nepôvodnej korytnačky písmenkovej, ktorá sa vyskytuje na mnohých lokalitách SR a bude predstavovať veľké ohrozenie domácej fauny. Rozšírenie zavlečených sladkovodných a suchozemských mäkkýšov a prehliadanej synurbánnej kutavky (himalájskeho druhu blanokrídlovca) potvrdzuje, že problém nepôvodných druhov bezstavovcov nemožno podceňovať.

Väčšina referátov druhého bloku (11) sa však venovala introdukovaným druhom rýb a ich inváznemu správaniu v pôvodných a umelých vodných biotopoch Slovenska a Česka. Tento blok konferencie viedli J. Holčík (dopoludnia) a I. Stráňai (popoludní). Nečakaná a vopred neorganizovaná koncentrácia ichtyologických príspevkov upozornila, že problematika je veľmi aktuálna a jej riešenie naliehavé. Niektoré z introdukovaných druhov rýb sa u nás naturalizovali a rozšírili, resp. šíria na území Slovenska. Nové druhy obsadzujú voľné niky alebo vytlačia pôvodné domáce dru-

hy. S nimi sa šíria aj viaceré druhy parazitov, dokonca je zaznamenaný aj prípad choroby prenesenej na človeka. Diskutovalo sa o skúsenostiach s manažmentom nepôvodných druhov rýb v iných krajinách, napr. v USA. Konštatovalo sa, že sa nedodržia inštrukcie Svetovej organizácie ochrany prírody (IUCN) o introdukciách nepôvodných druhov rýb. Manažment je sťažený aj tým, že nemáme vyhlášku o inváziách nepôvodných druhoch živočíchov.

Konferencia vyvrcholila prezentáciou návrhu Národnej stratégie pre invázne nepôvodné druhy SR, ktorá sa považuje za významný nástroj štátnej politiky, a diskusiou o tomto návrhu. Povinnosť vypracovať národnú stratégiu (ako na to upozornila štvrtá konferencia, 2002) vyplýva z implementácie medzinárodného dohovoru o biologickej diverzite (CBD) a z Bernského dohovoru – Európskej stratégie pre invázne nepôvodné druhy. Slovenská republika je signatárom oboch dohovorov. Návrh obsahuje strategické ciele a úlohy, ktoré by mali pomôcť zvládnuť invázne druhy na našom území. Ide predovšetkým o ochranu prirodzeného zloženia ekosystémov, zachovanie pôvodnej biodiverzity, prevenciu a zmierňovanie následkov invázií.

Príprava návrhu národnej stratégie odhalila celý rad problémov, ktoré sa budú musieť v krátkom čase riešiť. V súčasnosti nie je táto problematika centrálné koordinovaná, chýba národný orgán na úrovni vlády i kontaktné osoby za jednotlivé rezorty. Národná stratégia by mala riešiť aktívnu účasť, rozdelenie úloh (problém kompetencií) a koordináciu práce dotknutých rezortov. Iste si vyžiada aj revidovanie a aktualizáciu niektorých zákonov. Z diskusie vyplynulo, že kompetencie môžu byť kľúčovým problémom spolupráce rezortov (napr. nový návrh zákona o rastlinolekárskej starostlivosti).

Diskutujúci upozorňovali na praktické problémy realizácie národnej stratégie, napr. kontrola dodržiavania obmedzujúcich opatrení sa dostáva do konfliktu s podnikateľskými aktivitami, obchodovaním s rôznymi komoditami. K ďalším problémom patrí kontrola na hraniciach či na miestach vykládky a nakládky, schvaľovanie introdukcií na základe odhadu rizika, zaraďovanie introdukovaných druhov do skupín podľa rizika invázie atď. Systém včasného varovania je potrebný, nie je zatiaľ však jasné, kto by ho mal zabezpečovať. Vyžiada si celoplošný odborný monitoring (za účasti výskumných pracovísk) nepôvodných druhov a účinnosti opatrení na odstraňovanie invázií druhov, ktoré sa využijú aj ako podklady na odhad rizika dôsledkov na pôvodné ekosystémy a ich biodiverzitu.

Účastníci sa zhodli na tom, že existujúce zoznamy invázií nepôvodných druhov rastlín treba revidovať, prehodnotiť podľa jednotných kritérií invázií a urýchlene vypracovať zoznamy invázií druhov živočíchov a ostatných skupín organizmov. Platnú vyhlášku o inváziách druhov rastlín bude treba novelizovať a zoznam druhov rozšíriť tak, aby obsahoval všetky najzávažnejšie inváziéne druhy rastlín SR.

Viac pozornosti treba venovať eradikácii zavlečených druhov, zmierňovaniu vplyvov rozšírených druhov a obnove biodiverzity po eradikáciách. Štátna ochrana prírody vykonáva zásahy len na chránených územiach, ostatné rezorty by mali podľa svojej pôsobnosti. Odstraňovanie vplyvov je však finančne náročné, preto je dôležité určiť prioritné problémové druhy a územia, ako aj aplikovať úspešné overené postupy a metódy odstraňovania.

Konferencia, na ktorej sa zúčastnilo takmer 80 pracovníkov vedeckých inštitúcií a vysokých škôl,

štátnej ochrany prírody a iných rezortov, zástupcov odborných a záujmových organizácií a študentov ukázala, že treba zabezpečiť ďalší výskum v regiónoch, získať kvantitatívne a exaktné údaje z terénu, čo nie je možné bez podpory výskumu a monitoringu nepôvodných druhov grantovými agentúrami a Ministerstvom životného prostredia SR. Problematika nepôvodných druhov by sa mala stať jednou z prioritných úloh MŽP SR. Existuje záujem i kapacita na takýto výskum. Diskutovalo sa aj o ďalších problémoch a skúsenostiach súvisiacich s výskumom na konkrétnych lokalitách.

Riešenie tejto problematiky vyžaduje úzku spoluprácu odborníkov, štátnej ochrany prírody a záujmových organizácií (poľovníkov, rybárov, záhradkárov, drobnochovateľov). Súčasný stav je varovný. Manažment invázií nepôvodných druhov sa nedá zvládnuť bez kooperácie dotknutých rezortov a účasti verejnosti. Musí sa však zvýšiť jej informovanosť, pri čom zohrávajú dôležitú úlohu spomínané záujmové organizácie, ktoré sú v dennom kontakte s nepôvodnými druhmi organizmov. Treba zvýšiť zodpovednosť vlastníkov, správcov a nájomcov za stav pozemkov. Uvedomenie si osobnej zodpovednosti sa nezaobíde bez výchovného a vzdelávacieho procesu vo všetkých typoch škôl, školení a prípravy špecialistov. Prvým krokom k riešeniu problému invázií druhov u nás je dodržiavať existujúce právne predpisy, najmä platný zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny. Národná stratégia sa bude musieť rozpracovať do Akčného plánu úloh, v ktorom sa musí prejavovať práca podľa kompetencií a odbornosti. Úspešná konferencia ukázala úprimný záujem o riešenie problematiky invázií a invázií organizmov.

Pavol Eliáš